

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

КРИВЕНКО СОЛОМІЯ-ВАСИЛИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 321.01:316.325

**СЕМАНТИЧНА ПАРАДОКСАЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ
(ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ)**

Спеціальність 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка (Міністерство освіти і науки України).

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
Денисенко Валерій Миколайович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка
завідувач кафедри теорії та історії політичної науки

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, доцент
Климанська Лариса Дмитрівна,
Національний університет «Львівська політехніка»
завідувач кафедри соціології та соціальної роботи

кандидат політичних наук, доцент
Полянська Вікторія Юрївна,
Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара,
доцент кафедри політології

Захист відбудеться 3 березня 2016 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.17 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 301.

Із дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано 2 лютого 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. В. Бунь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Політичний дискурс – поняття складне й багатогранне. Ним послуговуються в багатьох науках, але в вітчизняних політологічних дослідженнях залишається нерозкритим вплив політичного дискурсу на суспільну дійсність та його кореляція з політичним режимом.

Політичний дискурс увійшов до науки як об'єкт дослідження після лінгвістичного повороту, що мав місце в другій половині ХХ ст. Тоді виник цілий спектр нових напрямів і методів дослідження мовного спілкування, які вплинули на антропологію, культурологію, естетику, семіотику та герменевтику, кібернетику, нейропсихологію, психологію та філософію, соціологію тощо. І кожен із цих напрямів напрацював власні методи аналізу дискурсу. З огляду на міждисциплінарність дискурсивних досліджень, а також їхню популярність можна стверджувати, що аналіз політичного дискурсу в межах політичної науки є необхідністю та вимогою сучасної наукової думки.

Окрім наукової актуальності, досліджувати політичний дискурс важливо і з прикладних мотивів. Зокрема для того, щоби виявляти специфічні ознаки розвитку конкретної спільноти, адже спосіб спілкування влади й підлеглих свідчить про специфіку політичних процесів, що розгортаються в межах конкретної спільноти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження є елементом комплексної науково-дослідної теми кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка «*Теорії політики: форми політичної рефлексії*» (Державний номер реєстрації № 0111U005524).

Метою дослідження є здійснення аналізу семантичної парадоксальності інституційного політичного дискурсу, який би узгоджувався з сучасним станом політичної науки. Для досягнення дослідницької мети необхідно виконати такі **завдання**:

1. Дослідити етапи зародження й розвитку наукового знання про політичний дискурс.
2. Розробити теоретико-методологічну основу для дослідження політичного дискурсу.
3. Проаналізувати процеси включення й циркуляції слова до політичного дискурсу на предмет семантичної парадоксальності.
4. Визначити сфери застосування політичних концептів.
5. Описати, як продукують тексти в інституційному політичному дискурсі.
6. Розкрити семантичну взаємодію комунікативних елементів у процесі створення текстів.
7. Пояснити семантичну структуру демократичного політичного дискурсу як специфічної символічної реальності.
8. На підставі аналізу структури недемократичного дискурсу та дискурсу про ворога виявити їхні семантичні парадокси.

Об'єкт дослідження – політичний дискурс.

Предмет дослідження – принципи формування політичного дискурсу через його семантичну парадоксальність.

Методологічною основою дисертаційної роботи є методологічні концепти, напрацьовані впродовж ХХ ст. Зокрема в дисертації звертаються до методології дискурсивних досліджень французьких мислителів М. Фуко, Р. Барта, Ж. Бодрійяра, німецького розробника теорії дискурсу Ю. Габермаса, методології дослідження американських учених Н. Хомського та Г. Ласвела.

Предмет дослідження зумовив необхідність послуговуватися міждисциплінарним методом, який поєднує елементи політичного критичного та дескриптивного дискурс-аналізу, теорію дискурсу й політичної комунікації, французької школи дискурсу та німецької традиції політичної лінгвістики. З-поміж методів, якими послуговується дисертантка, методи структурної та критичної лінгвістики, що аналізують механізми перетворення мови в інструмент влади; семіотики, яка вивчає символи та їхню природу; семантики, що аналізує значення символу; лінгвістики тексту. З-поміж методів найважливішим для дисертації є контент-аналіз, також автори вдаються до описового, порівняльного, історичного, структурного методів.

Автор дисертації використовує науковий доробок сучасних зарубіжних авторів, які аналізують специфіку функціонування політичного дискурсу в різних режимах: Т. ван Дейка, Л. Філіпс, М. Йоргенсен, Р. Андерсена, М. Шретер, Г. Гіртха, З. Кльоха. З-поміж російських авторів розвиток політичного дискурс-аналізу вивчають Е. Шейгал, Е. Будаєв, А. Чудінов, Д. Дем'янков. В українській науці політичний дискурс досліджують Н. Нагорна, І. Клименко, Н. Акінчиць, К. Серажим, А. Вовк та інші.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена сукупністю визначених завдань, засобами їхнього вирішення й конкретизована в таких твердженнях:

вперше:

– досліджено політичний дискурс на рівні символічного означення слова, тексту й дискурсу, що дає змогу вивчати політичний дискурс з огляду на його структуру й цілісність;

– розроблено концепт парадоксів політичного дискурсу – нове, оригінальне поняття, що позначає одночасне існування таких тверджень про політичний дискурс, які є істинними, але суперечать одне одному;

– сформовано семантичні парадокси політичного дискурсу, які проявляються на різних його структурних рівнях: слова в політичному дискурсі не мають єдиного визначення через полісемантичність політичних концептів; політичний дискурс залежить від політичної культури членів соціуму, але разом з тим формує її; інсценуючи комунікацію одне з одним, політики змінюють політичні погляди свідків цієї комунікації (телеглядачів, радіослухачів тощо); на рівні дискурсу семантичні парадокси пояснюють, чому конкретний політичний дискурс з часом змушений змінюватися. Так, недемократичний політичний дискурс, не живлячи сенси дискурсивних символів, з часом гине, поступаючись іншим унаслідок відносин гегемонії;

проте лише відмежувавши спільноту від інших дискурсів, у спільноті може виникнути тоталітарний дискурс політики, що прагне бути всеосяжним. Натомість реальний демократичний дискурс неспроможний досягнути ідеальної форми через обмеження, що існують у політичному дискурсі, проте лише ця ідеальність його легітимізує. Дискурс про ворога обов'язково породжує дискурс нетерпимості, що віддаляє його від ідеалу демократичного дискурсу;

– досліджено співвідношення реального та ідеального демократичного політичного дискурсу, що полягає в існуванні таких тенденцій: ідеальний політичний дискурс ґрунтується на рівній участі всіх залучених до дискурсу суб'єктів, які не обмежені нічим, крім власного переконання; реальний дискурс, натомість, змушений досягати цього ідеалу в умовах політичних обмежень – просторових, культурних, темпоральних;

– проаналізовано механізми інтертекстуальності, яку трактують як специфічний зв'язок певного тексту з іншими політичними повідомленнями. Обґрунтовано, що на підставі інтертекстуальності «текст – текстовий шаблон» можна виявити спільні риси текстів: структуру; стиль; функції; інтертекстуальність типу «текст – текст» розкриває логічну й інтонаційну пов'язаність різних текстів, а зв'язок «текст – світ тексту» є свідченням специфіки політичної культури й політичного міфу взагалі, розповідає про те, які тексти є джерелами фонових знань спільноти;

– визначено, що текстові стратегії, зокрема стиль і риторика, залежать від учасників політичної комунікації – адресанта й адресата політичних текстів. Адресанта аналізують як стиль, що відображається в лаконічності та розлогості повідомлення, його оптимістичності чи песимістичності, ефектах протиставлення чи моделювання, а також у зверненні до комічних чи трагічних мотивів. Адресата політичного тексту варто аналізувати крізь призму зрозумілості мови повідомлення, лексичних і риторичних зворотів, культурологічних кодів;

– описано дискурсивні механізми присвоєння рис ворога певним явищам чи групам людей, що передбачають існування дискурсу ненависті (ворог як представник «чужої системи цінностей») та дискурсу законності (ворог як явище, що є «незаконним у нашій системі»).

Уточнено:

– способи впливу на політичний дискурс з допомогою офіційних (нормативно-правових заборон лягати чи принижувати честь і гідність особи) та неофіційних (цензури, евфемізмів, табу) важелів впливу;

– поняття політичного дискурсу, що становить собою складне соціальне явище, яке можна вважати віртуальною символічною реальністю, в якій існує політична спільнота. Ця спільнота живе в умовах циркуляції певного набору політичних текстів, у процесі якої виникають та насичуються змістом політично значимі символи, що регулюють та організують політичне життя. Наголошено, що політичний дискурс володіє низкою специфічних ознак, які

формують його як символічну реальність: комунікативність і цілісність, символічність, обмежений доступ до свого продукування (або політичність), раціональність й аргументативність, культурна детермінованість, еволюативність, темпоральність і просторовість (що пояснюють межі функціонування політичного дискурсу), структурованість й абстрактність;

– семантичну структуру політичного дискурсу різних владних режимів, зокрема демократичного та недемократичного;

– підстави розрізнення політичного дискурсу на медійний та інституційний, а в межах інституційного – на регулятивний та легітимаційний.

Набули подальшого розвитку:

– ідея демократичного дискурсу як низки вимог, які до публічної комунікації та суспільного співіснування висуває дискурсивна етика, що відстоює рівність статусів усіх учасників у процесі функціонування політичного дискурсу;

– комунікаційна суть політичного дискурсу, що полягає в наявності щонайменше трьох елементів, необхідних для аналізу політичного тексту як структурного елемента політичного дискурсу – адресанта, адресата й повідомлення;

– відмінності між процесом політичної концептуалізації та політичної номінації, що виявляються в межах політичного дискурсу;

– поняття семантичної конкуренції, в процесі якої суб'єкти політики наділяють символ чи концепт конкретним вигідним значенням.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Семантична парадоксальність політичного дискурсу – тема, яку в межах вітчизняної науки практично не досліджували, отже, дисертація збагатить українську політичну науку новими підходами до аналізу суті та функціонування політичного дискурсу. Також дослідження розкриває дискурсивну дуалістичність (паралельне існування ідеального та реального дискурсів, регулятивного та легітимаційного, фахового та ідеологічного), яка стає очевидною завдяки застосуванню сучасного дискурс-аналізу. Висновки дисертації можуть стати теоретичним підґрунтям для наукового аналізу політичного дискурсу, а також допомогти в розробці методології не лише науково-теоретичних, а й емпіричних розвідок політичної дійсності. Авторські висновки мають теоретичне й прикладне значення і можуть бути застосовані при підготовці навчальних посібників, курсів та спецкурсів з політології, теорії влади, теорії політики, критичної лінгвістики. Дослідження може збагатити такі дисципліни: «Історія політичних учень ХХ ст.», адже розкриває суть політичного в епоху постмодернізму; «Політична комунікація», бо, аналізуючи специфіку функціонування політичних текстів, пояснює їхню здатність бути актуалізованими в процесі політичної комунікації; «методологія політичної науки» – дисертація описує дискурсивний підхід до аналізу політичної реальності; «політичний дискурс-аналіз»; «політична психологія», адже дослідження почасти стосується підстав для вербальної маніпуляції,

здійснюваної в політичному просторі; «теорію політики» дисертація збагатить сучасними теоріями влади й політики.

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї та результати дослідження апробовано у формі доповідей на наукових конференціях: на звітних наукових конференціях філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (2013, 2015 рр.); на міжнародній конференції «Актуальні наукові дослідження різноманітних соціальних процесів сучасного суспільства» (14–15 січня 2014 р., Одеса); міжнародній науковій конференції «Еволюція філософських парадигм мислення в контексті глобалізаційних викликів» (17–18 вересня 2013 р., Львів); на міжнародній конференції «Суспільні науки XXI ст.: перспективи та пріоритетні напрями досліджень» (19–20 липня 2013 р., Дніпропетровськ); міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні наукові дослідження представників суспільних наук – прогрес майбутнього» (22–23 лютого 2013 р., Львів); студентській науковій конференції філософського факультету «Дні науки 2012» (2012 р., Львів). Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка.

Публікації. Результати дисертаційної роботи знайшли відображення у 15 публікаціях, з них 7 наукових статей у фахових виданнях із політичних наук в Україні, 1 – в іноземному фаховому виданні, 7 опублікованих тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертаційної роботи зумовлена метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження та обраною методологією. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаної літератури і двох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 212 сторінок, основний обсяг – 165 сторінок, список використаних джерел налічує 183 позиції.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено необхідність наукових розвідок у вказаному напрямі, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет, окреслено методологічні засади дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичну та практичну значущість дисертації, подано відомості про апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертації.

У *розділі 1. «Витоки наукового знання про політичний дискурс»* визначено, що науковому пізнанню політичного дискурсу передували розвідки символічної суті мови. Вказано, що одними з перших, хто усвідомив релятивізм істини та брехні, були софісти. До Нового часу окремі мислителі (св. Августин, Дж. Лок, Г. В. Лейбніц, І. Кант) вивчали проблему політичного використання мови, статусу політичної метафори й міфу, намагалися розкрити місце мови в

процесі соціалізації та легітимації влади, однак будь-яке відхилення від об'єктивного опису реальності вони вважали таким, що викривляє істину й, отже, не повинне існувати. Лише з виникненням семіотики, науки про механізми передачі інформації, що відбулося з моменту розрізнення мови й мовлення, яке здійснив Ф. де Сосюр, а також після двох хвиль лінгвістичного перевороту термін «політичний дискурс» увійшов до науки й наповнився його сучасним значенням.

Автори зазначають, що в міжвоєнний період політична метафора й політичний міф втратили статус джерела брехні, їх почали вважати джерелом істини. Під час та після Другої світової війни виникали науки, що вивчали політичне використання мови як засіб маніпуляції свідомістю. Наукові спроби зрозуміти «чаклунство політики», що проявилось в політичній пропаганді тоталітарних режимів, зміну концепції «контролю тіла» на «контроль душі» здійснювали американські лінгвісти та семіотики, розробники когнітивної науки, європейські постмодерністи, представники німецької та французької школи дискурсу-аналізу.

На підставі наукового доробку ХХ ст. саме поняття дискурсу зазнало трансформації. Якщо раніше воно позначало мисленеву практику, наділену ознаками послідовності, логічності (тобто монологічні трактати й есе називали дискурсами), то вже в некласичних і постнекласичних парадигмах сенс цього поняття змінюється і воно позначає продукт або процес діалогічного чи полілогічного спілкування. Із зародженням та втіленням демократичних ідеалів магічну функцію слова починають розуміти не лише як інструмент маніпуляції та підкорення, а як необхідну частину організації суспільств.

Наприкінці ХХ ст. політична лінгвістика та політичний дискурс-аналіз стали новими напрямками науки, що аналізували, як використовувати ресурси мови в боротьбі за політичну владу в процесі політичної конкуренції та конструювання політичної реальності.

У розділі 2. «Політичний дискурс як об'єкт наукових розвідок» зазначено, що предмет дослідження дисертації зумовив необхідність послуговуватися міждисциплінарним підходом, який поєднує елементи європейської та американської традиції дискурсивних досліджень.

У дисертації розмежовують політичну лінгвістику та політичний дискурс-аналіз. Перша методологія спрямована на вивчення того, що було сказано, та правила, згідно з якими побудоване певне висловлювання чи текст. Натомість політичний дискурс-аналіз – це не інтерпретація сенсу актуалізованого тексту, а відтворення конкретного семантичного середовища, в межах якого політичний текст був істинний і сприйнятий адресатом.

У розділі зазначено, що потрібно розрізняти «мову в політиці» («мову політиків») та «мову про політику»: в першому випадку йдеться про інституційний вимір політичної мови, про тексти, що звучать від офіційних осіб за певних регламентованих обставин, тексти, що є мовою прийняття рішень. Натомість «мова про політику» – це вербальні дії осіб, що або не є суб'єктами влади й діють у межах своїх неполітичних (професійних, громадянських) повноважень, або ж є суб'єктами влади, проте перебувають у неофіційному

середовищі. Предметом дослідження в даній дисертації є офіційна мова політики, інституційний політичний дискурс.

Автори дисертації виділили три структурні елементи політичного дискурсу, що підлягають аналізу: слово, текст і дискурс. Запозичений такий підхід в іноземних авторів М. Шретер, Б. Каріуса, Г. Гіртха, що слідували за класичною традицією семантики та дотримувалися підходів американського вченого В. Дікмана та німецького дослідника Й. Клейна.

Аналізувати політичний дискурс, вивчаючи специфіку функціонування слів як його одиничних елементів, дає змогу таке розуміння політичного дискурсу, яке запропонував Д. Лакоф: політичний дискурс – це сукупність концептів. Аналіз тексту в межах дослідження політичного дискурсу здійснюють на підставі його розуміння мережею текстів, присвячених політичній тематиці. Політичний дискурс як цілісну систему вивчають як своєрідну політичну дійсність, що, з одного боку, формується обставинами та учасниками політичних процесів, а з іншого боку, формує їх.

Визначено, що парадокси політичного дискурсу – це його ознаки, що проявляються в таких дискурсивних властивостях: 1) одночасне існування тверджень про політичний дискурс, які є істинними, але суперечать одне одному; 2) підстава домінування певного політичного дискурсу зазвичай і стає причиною його заміни іншими дискурсами.

У дослідженні автори виокремлюють критерії політичного дискурсу, з огляду на які його можна вважати демократичним, недемократичним чи дискурсом нетерпимості. Демократичність політичного дискурсу позначає його відданість ідеалам правової держави, розвитку громадянського суспільства, толерантності, лібералізму, натомість недемократичність політичного дискурсу означає тенденцію дискурсу протистояти світовим процесам, відстоювати стандартизовані політичні відносини, протиставляти себе іншим, культивувати контраст «свій – чужий». Певною мірою «демократичний» і «недемократичний» як типи політичного дискурсу співзвучні з категоріями «прогресивного» та «консервативного» світогляду, які використовує американський дослідник Д. Лакоф.

У розділі 3. «Політичний дискурс як сукупність політичних концептів» проаналізовано семантичні властивості слова як елемента політичного дискурсу.

У підрозділі 3. 1. «Концептуалізація політичного дискурсу» визначено, що найсуттєвішою ознакою політичного дискурсу є здатність кодувати сенси і поширювати їх. У дисертації саме слово розглядають як вмістилище семантичного значення, що залежить від обставин мовлення, а також від інших слів, з якими воно утворює змістовий ланцюг.

Значення слова – це система, осердям якої є так званий «семантичний трикутник». Аби його зрозуміти, семантичну структуру слова поділяють на елементи, які відмежовують форму від змісту: означник – денотат, назва, референт – позначуваний предмет чи позначуване явище, сигніфікат, інтенціонал, означуване, інтерпретант.

У цьому підрозділі продемонстровано, що в політичному дискурсі відбуваються два пов'язані процеси – референція та концептуалізація. Акти референції – позначення словом, концептуалізація – позначення позамовних об'єктів. У випадку конкретних об'єктів концептуалізація (надання значення) супроводжується актом референції (позначення), коли ж йдеться про абстрактні – ці процеси збігаються. Виявлено, що політичні концепти, озвучені з метою модифікувати, поляризувати та афірмувати ставлення до певного явища чи предмета, стають результатом процесу номінації. Номінація – це один із видів концептуалізації, мовна дія, яка наділяє слово не лише значенням, а й ставлення до певного політичного явища.

У межах політичної номінації відбувається боротьба за значення, що має денотативний або оціночний прояви. В процесі семантичної боротьби публіці нав'язують наперед визначене ставлення до політичної реальності, проте адресат цього нав'язування не усвідомлює. Семантична конкуренція можлива стосовно слова (зазвичай – іменника), вже прив'язаного до референта.

Семантичний парадокс політичного дискурсу визначено неоднозначністю політичних концептів, «семантична аура» яких залежить від середовища.

У підрозділі 3.2. «Сфери застосування політичних концептів» пропонують аналізувати політичну лексику в двох площинах – фаховій і масовій (або регулятивній і легітимізаційній). Зазначено, що політика, як наукова та професійна сфера, послуговується специфічними словами, що є однозначними. Натомість публічна політика використовує маніпулятивну лексику. В першому випадку політики покликані управляти політичним інститутом, установою тощо, організовувати політичне співіснування, в другому – прагнуть здобути підтримку більшості населення, легітимізувати свою владу.

Професійними словами в політиці є ті, що описують політичний досвід, політичні завдання, інститути, політичних акторів, нормативну базу. Натомість елементом легітимізаційного дискурсу є слова-символи, що поділяються на міранда та креденда і демонструють найвищі цінності суспільства. Ключові слова (наслідки політичної моди й тенденцій) – висловлювання, яке озвучують з метою пропаганди власних політичних програм. Ключовими словами часто стають ідеї, що мають позитивну конотацію: мир, свобода, демократія, права людини. Проте існує безліч інших – фінансова криза, знищення лісів, жорстоке поводження з дітьми – якими спонукають дистанціюватися від позначуваного. Як і модні, ключові слова здатні впливати на середовище впродовж певного часу. Згодом вони втрачають владу й інтегруються до «нормального» словника або ж їх забувають.

Окрім слів-символів і ключових слів, до політичного легітимізаційного дискурсу належать так звані слова-маркери, які асоціюються лише з певною політичною силою – це ярлики (негативно конотовані слова, призначені дискредитувати ідеї політичного опонента) та знамена (мають позитивну конотацію і покликані посилити значущість певної групи людей).

В дисертації проаналізовані механізми обмеження політичного дискурсу, що означає не лише відсутність розмов на конкретні теми, а й неможливість

певної політично значимої поведінки в соціумі. Механізми концептуальних обмежень політичного дискурсу є офіційними (юридичні заборони вживати лайливі слова чи принижувати честі та гідність особи) та неофіційними (табу, цензура, евфемізми). Виявили, що одним зі способів закріпити табу в суспільстві є так зване інсценоване розвінчування табу, – воно полягає у звинувачуванні свого опонента в тому, що він замовчує певні теми, навіть якщо цього не відбувається.

У розділі 4. *«Політичний дискурс як тематична мережа текстів»* аналізують політичний текст, що, з одного боку, є сукупністю слів, а з іншого, володіє своїм специфічним значенням та закономірностями функціонування.

У підрозділі 4. 1. *«Політичний текст і контекст»* визначено, що політичний текст – це послідовна сукупність висловлювань, не обмежених в об'ємі, наділена цілісністю та зв'язністю, об'єднана єдиною політичною метою, вписана в певний тип інтертекстуальності й актуалізована в процесі політичної комунікації відповідно до політичних обставин.

Тексти політичного дискурсу поєднані між собою різними типами інтертекстуальності. Зв'язок «текст – світ тексту», який ґрунтується на твердженні, що жоден текст не є самостійним, а становить сукупність цитат більш ранніх текстів; на підставі зв'язку «текст – текстовий шаблон» можна здійснити класифікацію текстів за типами або жанрами. Третій тип інтертекстуальності – «текст – текст» – ґрунтується на безпосередньому посиланні в одному тексті на інший. Прослідкувавши інтертекстуальні зв'язки між текстами, можна краще зрозуміти не тільки семантику сказаного, а й загалом специфіку політичної культури, в якій існує певна спільнота.

Найважливішою ознакою політичного тексту є те, що актуалізується він лише за умови політичної комунікації, тобто для його аналізу необхідно зрозуміти, як на політичному повідомленні позначається кожен структурний елемент політичної комунікації: адресант (суб'єкт політики); адресат (цільова аудиторія); контекст (обставини, в яких здійснюється взаємозв'язок).

Автор дисертації доводять, що жанр політичного тексту – це спосіб відображення контексту комунікації на політичному повідомленні. Його можна досліджувати спільно з поняттям мовної гри, яке запропонував Л. Вітгенштайн. Вона позначає набір стандартних ролей та дійових осіб (політичних суб'єктів), що опиняються в конкретній стандартизованій ситуації й мусять дотримуватися правил, прийнятих для цієї ситуації.

Незважаючи на різноманітність підходів до класифікації політичних жанрів (усні та письмові зокрема), інституційні тексти варто розділити на два основні типи: регулятивні, яким властиві фахова лексика, управлінський стиль, і легітимізаційні, що повинні переконувати адресата в доцільності змінити чи зберегти політичний лад, політичні символи та статус-кво суб'єктів політики.

У підрозділі 4. 2. *«Адресант та адресат політичного тексту»* визначено, що адресантом політичних текстів в інституційному дискурсі є офіційні уповноважені особи, які виступають від імені держави, партій, осіб, які виконують функції представників народу, а також офіційні засоби масової

інформації, серед яких урядові видання, парламентські вісники, офіційні сайти органів державної влади.

Про автора політичного тексту можна судити зі стилю висловлювання, бо стиль політичного тексту – специфічний спосіб мислити та говорити про політичну дійсність – вибирає суб'єкт політики відповідно до своїх інтересів. Аналізуючи політичний стиль, звертають увагу на лаконічність чи багатослівність, оптимізм чи песимізм повідомлення, комічність чи трагічність засобів і мотивів, до яких удається автор повідомлення, ефекти протиставлення й моделювання, якими насичений політичний текст.

Політичний дискурс зазвичай має множинного адресата, якого знаходить адресант завдяки політичному інсценуванню – імітації політичного спілкування політиків одне з одним. Цей процес наділений рисами семантичного парадоксу: розігруючи безпосередню комунікацію, політики змінюють політичні погляди слухачів на відстані (телеглядачів, радіослухачів тощо).

З допомогою політичного тексту автор повідомлення нав'язує погляди й цінності, переконує й об'єднує людей, проте лише тих, хто цей текст здатен зрозуміти. Для цього адресант та адресат повинні говорити однією мовою, розділяти концепти, актуалізовані на рівні політичної риторики (на рівні політичних суперечок, «очікування доброго уряду» та «очікування доброго життя», тобто зрозуміти всі слова-символи, ключові знаки, гасла, ярлики тощо, що властиві спільноті) та послуговуватися однаковими культурними кодами, які є вмістилищами попереднього досвіду суспільства. Не зрозумівши хоча би одного з цих елементів, адресат не зможе осягнути метафоричної складності політичних концептів. Такий адресат не може бути залучений до даного політичного дискурсу, а залишиться в іншій політичній реальності.

У розділі 5. «Політичний дискурс як віртуальна політична реальність» автори дисертації аналізують політичний дискурс як певну ситуацію, в якій набувають сенсу ідеології та світогляди.

У підрозділі 5. 1. «Семантична структура демократичного політичного дискурсу» визначено, що політичний дискурс – це мережа політичних текстів, які завдяки своїм властивостям здатні сконструювати символічну реальність політичної спільноти. Політичний – це прагматичний тип дискурсу, тобто будучи результатом комунікативної взаємодії, він все ж таки впливає на поведінку учасників комунікації.

Політичному дискурсові властива низка ознак. Зокрема комунікативність, тобто він є наслідком комунікативної взаємодії членів суспільства; він інформативний, бо передає інформацію від адресанта до адресата; політичний дискурс семантично цілісний, тобто сенси та символи, які в ньому циркулюють, доповнюють одне одного. Символічність політичного дискурсу спричинена конотативною природою його елементів, яка здатна регулювати соціальне життя, проте створювати їх може об'єднана кількість людей – це зумовлює обмеженість у продукуванні політичного дискурсу. Він – раціональний, бо легітимізує певний політичний режим, та аргументативний, бо мусить довести свою обґрунтованість. Значення символів політичного дискурсу детермінує культура, на підставі якої воно еволюціонує. Політичний дискурс обмежений

просторовими та часовими межами, за ними панує інший дискурс. Політичний дискурс абстрактний, завдяки чому слова та тексти можуть набувати різного значення, проте він складається з елементів, які піддаються вивченню. Йдеться, передусім, про наявність слів-концептів, текстів, стилю й символів, які детермінують політичну дійсність,

Демократичний політичний дискурс в дослідженні розуміють як такий, що розвивається відповідно до світових процесів, породжує «відкрите суспільство», створює норми, які регулюють життя на засадах рівноправ'я та безперервного розвитку, що відбувається з урахуванням минулого досвіду. У дослідженні зазначено, що в процесі демократизації, плюралізації та розвитку громадянського суспільства влада й підлеглі починають розмовляти однією мовою. Тобто відбувається перехід від монологу влади до її діалогічної форми. У демократичному інституційному дискурсі чітко розмежовані управлінські та легітиміційні тексти. Ідея рівності всіх людей продукує специфічні символи демократичного дискурсу, які культивують цінність індивідуального над колективним.

Дискурс демократичних інституцій містить семантичний парадокс: з одного боку, він прагне ідеалу демократично організованої спільноти, з іншого боку, реально не може його втілити, бо існує в часових, просторових, культурних та інших межах.

Демократичний інституційний політичний дискурс відмовляється від емоційності та надає перевагу суто логіко-раціональним аргументам, послуговується словами-символами, що поширюють ідеї ідеального дискурсу в межах реального. Демократичні спільноти послуговуються зрозумілою, насиченою культурними кодами мовою на публіці та ускладненою фаховими зворотами мовою в політичних інститутах. Легітиміційний демократичний дискурс оптимістичний, схильний до гумору та підлягає офіційним заборонам.

У підрозділі 5. 2. «Семантична структура недемократичного дискурсу та дискурсу про ворога» зазначено, що в класичному варіанті «новомови» говорить один, решта пасивно сприймає сказане. Автори недемократичного дискурсу надають перевагу закрученим і незрозумілим повідомленням, які підкреслюють ієрархічну структуру політичної комунікації, де адресат не може зайняти місця адресанта. Вибираючи неологізми та іноземні слова, запроваджуючи табу та емоціоналізуючи політичну мову, адресант убезпечує себе від зміни політичної системи. Відмінність між публічними документами та промовами (регулятивним і маніпулятивним дискурсами) практично відсутня. Намагаючись ізолювати себе від будь-яких відносин дискурсивності, недемократичний дискурс опиняється в семантичному парадоксі: не живлячи сенси дискурсивних символів, політичний дискурс з часом гине, поступаючись іншим, унаслідок відносин гегемонії; проте лише відмежувавши спільноту від інших дискурсів, може виникнути всеосяжний тоталітарний дискурс.

У країнах, які прийнято вважати демократичними, недемократичність політичного дискурсу проявляється в формі дискурсу про ворога. Він формує антицінності в певному суспільстві, спрямований на живі або неживі об'єкти.

Якщо ворогами спільноти трактують певну групу людей, з якими пов'язують настання несприятливих для інших політичних обставин, тоді в суспільстві спалахують різні форми нетолерантності, ксенофобії чи дискримінації. Коли ж ворогами спільноти стають явища політичної дійсності, тоді через формування антицінностей адресата спонукають до специфічної поведінки. Відбувається становлення так званого дискурсу законності. З одного боку, цими антицінностями можуть бути форми поведінки чи діяльності аут-груп, що також призведе до нетерпимості. З іншого боку, антицінностями можуть бути ті явища, існування яких суперечить ідеалові правової держави. Проте семантичний парадокс криється в тому, що, з одного боку, щоби досягнути дискурсивного ідеалу, необхідні певні заборони та антицінності, з іншого боку, саме ці антицінності можуть породити ненависть до людей, яких пов'язуватимуть з цими явищами.

ВИСНОВКИ

1. Визначено, що сучасне поняття політичного дискурсу виникло лише в ХХ ст. і в своєму становленні пройшло принаймні чотири етапи. В межах першого дискурс вважали монологічним, послідовним викладом своїх міркувань. На другому етапі, що тривав з кінця ХІХ до середини ХХ ст., науковці визнали мову основним об'єктом дослідження гуманітарних наук. На відміну від попередніх, на третьому етапі – з середини ХХ ст. – поняттям «політичний дискурс» починають активно послуговуватися. 1967 р. під редакцією американського філософа Р. Рорті вийшла збірка статей «Лінгвістичний поворот», де вчений констатує факт глобального занурення науки в лінгвістику, що проявляється в поширенні методів Ф. де Сосюра, Н. Хомського і Р. Якобсона. Наприкінці ХХ ст. наука переосмислює роль символічного в реальному житті пересічного громадянина. І політичний дискурс стає важливим елементом у дослідженнях представників психоаналізу, неомарксизму, семіотики, лінгвістики та інших гуманітарних наук.

2. Розроблено методологію, що полягає у поєднанні напрацювань семантики й лінгвістики, семіотики, культурології та політології. Досліджують політичний дискурс з погляду дискурс-аналізу, вдаючись як до критичного його напрямку, що прагне проаналізувати політичну дійсність з погляду пригнобленої соціальної групи, так і дескриптивного, що констатує певні факти та закономірності без активної позиції автора. При аналізі інституційного політичного дискурсу відмовляються від вивчення медійних його форм. Запропоновано здійснювати розвідки політичного дискурсу на трьох рівнях: семантичного наповнення слова, коли дискурс розуміють сукупністю концептів; тексту, коли політичний дискурс визначають тематичною мережею текстів; дискурсу, коли політичний дискурс становить мережу значень, що формує світогляд і соціально значущу поведінку індивідів.

3. Доведено, що слово як елемент політичного дискурсу змінює своє семантичне значення. Аби його виявити, потрібно проаналізувати семантичну структуру слова, що полягає в розмежуванні його форми та змісту. Це пояснює,

чому слово як концепт (зазвичай іменник) не зберігає єдиного значення, а змінює його внаслідок семантичної боротьби, в яку вступають суб'єкти політики. Вони використовують концепт у процесі концептуалізації, референції та номінації, наділяючи його не лише інформацією, а й певним задалегідь визначеним ставленням до предмета чи явища.

4. Визначено, що в інституційному політичному дискурсі існують дві суміжні площини: фахова та публічна. Фахова врегульовує суспільне життя, надає йому усталених значень. У цій сфері фахівці (бюрократи, юристи, адміністратори) оперують науковими термінами. Концепти з цієї сфери, переходячи до публіки, втрачають своє професійне визначення, піддаються коригуванню з боку політичних суб'єктів. Ці терміни можуть ставати словами-символами, що позначають найвагоміші цінності певної спільноти; ключовими словами, що виринають у процесі політичної боротьби та поширюють скорочені політичні програми партій серед великої кількості її потенційних прихильників; слова-гасла та слова-клеймо, які розділяють спільноту на прибічників певної політичної сили чи її ворогів. Контролювати сферу політичного можна через коригування публічного дискурсу, тобто використовуючи механізми закону та неофіційного впливу.

5. Доведено, що політичний текст як елемент політичного дискурсу виникає в результаті політичної комунікації. Як і семантику політичних концептів, семантику політичного тексту потрібно аналізувати з огляду на його структуру: повідомлення й того, як на нього впливають автор, адресат і контекст. Обставини мовлення виявляються в тексті жанром, що продукує власні правила до побудови тексту, відбору лексики та послідовності викладу. Жанри інституційного тексту варто розділити на регулятивні, які продукують суб'єкти влади, виконуючи свої обов'язки щодо управління державою, та легітимаційні, що мають місце під час політичної боротьби учасників політичного процесу.

6. Виявлено, що про автора політичного тексту можна судити зі стилю повідомлення, який може бути багатослівним чи лаконічним, акцентувати на негативних емоціях чи позитивних, наголошувати на протиставленні соціальних груп чи політичних суб'єктів або на їхніх спільних ознаках. Доведено, що стиль політичного повідомлення здатен визначати настрій, з яким текст сприйматимуть у суспільстві, та політичний курс розвитку спільноти. Виявлено, що адресанти політичного тексту, комунікуючи з адресатом, вдаються до інсценування спілкування, в чому й полягає семантичний парадокс. Адресат політичного повідомлення є множинним. Його визначають на підставі того, хто розуміє мову, лексику та культурні коди політичного повідомлення.

7. Проаналізовано політичний дискурс як політичну мережу текстів, що є наслідком комунікативних дій. Він, продукуючи символи та наповнюючи їх конкретними значеннями, здатен сконструювати символічну реальність політичної спільноти. У дисертації продемонстрували, що в демократичному інституційному дискурсі управлінський і легітимаційний жанри відрізняються

та виконують різні функції. Прослідковано, що залучення слів-символів до політичного дискурсу демократій передбачає семантичну парадоксальність: з одного боку, ці символи є вимогами ідеального дискурсу, до якого прагне всяка демократична спільнота, з іншого боку, реально цих вимог демократичний дискурс досягнути не може, бо циркулює в умовах обмежень та нерівності. Виявлено основні ознаки демократичного політичного дискурсу: раціоналізація мови (на противагу емоціоналізації), використання природної мови, підкорення виключно офіційним механізмам обмеження політичного дискурсу.

8. Обґрунтовано, що в недемократичному політичному дискурсі послуговуються закрученими та незрозумілими повідомленнями, що відображає ієрархічну структуру політичної реальності. Виявлено, що для цього адресант у недемократичному дискурсі використовує неологізми та іноземні слова, запроваджує табу та задіює емоційну складову колективної свідомості. Прослідковано, що невід'ємними елементами недемократичного політичного дискурсу стають слова-ярлики, відсутність чіткого розподілу жанрів, відмінність мови політичного повідомлення від природної мови суспільства. Виявлено семантичний парадокс циркуляції недемократичного політичного режиму: ізолювавши себе від дискурсивності, що насичує символи іншими значеннями, політичний дискурс не може домінувати впродовж тривалого часу, його з часом витіснить інший; проте лише за такої ізоляції в спільноті може виникнути тоталітарний дискурс політики. Доведено, що дискурс про ворога спрямований на живих чи неживі явища та об'єкти. У першому випадку він перетворюється на дискурс ненависті, в другому – на дискурс законності (чи нормативності). Прослідковано семантичний парадокс: аби досягнути дискурсивного ідеалу, необхідні певні антицінності, проте саме вони породжують дискурс нетерпимості стосовно людей, що перетворює демократичний дискурс з елементами дискурсу про ворога на недемократичний.

СПИСОК АВТОРСЬКИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті у фахових виданнях

1. Кривенко С. Слово як семантична одиниця політичного дискурсу / Соломія Кривенко. – Włocławek: Facta Simonidis, 2014 – № 1. – С. 85–101.
2. Кривенко С. Автор політичного тексту та його роль у політичному дискурсі / Соломія Кривенко. – Вісник Дніпропетровського університету, 2015. – №1. – С. 90–98. – Серія «Філософія. Соціологія. Політологія».
3. Кривенко С. Адресат як сукупність умов зрозумілості політичного тексту / Соломія Кривенко. – Вісн. Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка. – Львів, 2015. – Вип.7. – С.104–112. – Серія «Філософсько-політологічні студії».
4. Кривенко С. Слово як семантичний елемент політичного дискурсу / Соломія Кривенко. – Вісн. Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка. – Львів, 2014. – Вип.5. – С. 241-249. – Серія «Філософсько-політологічні студії».

5. Кривенко С. Дискурс-аналіз політичних процесів: різноманітність підходів / Соломія Кривенко. – Вісн. Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка. – Львів, 2014. – Вип.5. – С. 270–277. – Серія «Філософсько-політологічні студії».
6. Кривенко С. Психологічні та стилістичні аспекти функціонування політичного дискурсу / Соломія Кривенко. – Панорама Політологічних Студій. Науковий Вісник РДГУ. – Рівне, 2013 – Вип. 11. – С. 73-81.
7. Кривенко С. «Семантика політичного дискурсу» [Електронний ресурс] / Соломія Кривенко // Вісн. Нац. техн. ун-ту України «Київський політехнічний інститут» (Серія: Політологія. Соціологія. Право) – К. 2012. – № 1. – Режим доступу: <http://visnyk-psp.kpi.ua/uk/2012-1/5.pdf>.
8. Кривенко С. Порівняльний аналіз дискурсу недемократичних та демократичних режимів [Електронний ресурс] / Соломія Кривенко // – Вісн. Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка. – Львів, 2012. – Вип 3. – С. 249–257. – Серія «Філософсько-політологічні студії».

Інші публікації за темою дисертації

1. Кривенко С. Семантика політичного дискурсу. Методологічний аспект / Соломія Кривенко // Дні науки 2012 : тези студентської наукової конференції філософського факультету. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – С. 92–94.
2. Кривенко С. Дискурс як об'єкт дослідження політичної лінгвістики / Соломія Кривенко // Сучасні наукові дослідження представників суспільних наук – прогрес майбутнього : тези міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 22-23 лютого, 2013). – Львів : Львівська фундація суспільних наук, 2013. – С. 80–82.
3. Кривенко С. Демократичний дискурс Європи / Соломія Кривенко // Європеєць як творець цивілізації розвитку і прогресу : матеріали міжнародної наукової конференції, організованої згідно з науково-дослідницькою програмою кафедри філософії Львівського національного університету імені Івана Франка «Еволюція філософських парадигм мислення в контексті глобалізаційних викликів» (Львів, 17-18 вересня, 2013). – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – С. 107–109.
4. Кривенко С. Політичний дискурс в аспекті його семантичних особливостей / Соломія Кривенко // Суспільні науки XXI століття: перспективні та пріоритетні напрями дослідження : тези міжнародної науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 19-20 липня, 2013). – Дніпропетровськ : Наукове об'єднання «Відкрите суспільство», 2013. – С. 71–76.
5. Кривенко С. Дискурс-аналіз як основний метод дослідження політичного дискурсу: різноманітність підходів та труднощі в застосуванні / Соломія Кривенко // Актуальні наукові дослідження різноманітних соціальних процесів сучасного суспільства : тези міжнародної науково-

- практичної конференції (Одеса, 14–15 січня, 2014). – Одеса : Причорноморський центр досліджень проблем суспільства, 2014. – С. 69–73.
6. Кривенко С. Психологічні аспекти впливу політичного дискурсу / Соломія Кривенко // Тези звітної наукової конференції філософського факультету. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – С. 258–261.
7. Кривенко С. Текст як елемент політичного дискурсу / Соломія Кривенко // Тези звітної наукової конференції філософського факультету за 2014 рік. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – С. 231–234.

АНОТАЦІЯ

Кривенко С.-В. О. Семантична парадоксальність політичного дискурсу (теоретико-методологічний аналіз). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки. – Львівський національний університет ім. Івана Франка. – Львів, 2016.

Робота присвячена дослідженню інституційного політичного дискурсу та його семантичної суті. У ній розкрито історію розвитку наукового знання про політичний дискурс. Проаналізовано функції та семантичну структуру слова в політичному дискурсі, виявлено його роль у процесах номінації, концептуалізації та референції. Розкрито процеси семантичної конкуренції та механізми обмеження доступу до політичного дискурсу. Досліджено відмінності фахової та публічної сфери застосування політичних концептів. Проаналізовано властивості політичного тексту та його структуру, до якої належать повідомлення, адресант, адресат і контекст. Адресанта політичного тексту аналізують як такого, що визначає стиль повідомлення. Адресата тексту визначають учасником комунікації, який проявляється в політичному тексті його зрозумілістю для конкретної групи осіб. Розроблено схему порівняння семантичної структури політичних інституційних дискурсів демократичного та недемократичного режимів. Виявлено, що політичний дискурс про ворога є основою недемократичного дискурсу, а також здатен проникати до демократичного, внаслідок чого демократія віддаляється від свого ідеалу. Виявлено семантичні парадокси функціонування політичних дискурсів різних режимів.

Ключові слова: політичний дискурс, семантичні парадокси, дискурс про ворога, демократичний політичний дискурс, недемократичний політичний дискурс, дискурс-аналіз.

АННОТАЦИЯ

Кривенко С.-В. А. Семантическая парадоксальность политического дискурса (теоретико-методологический анализ). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.01 – теория и история политической науки. – Львовский национальный университет им. Ивана Франко. – Львов, в 2016.

В диссертации определено, что современное понятие политического дискурса возникло лишь в XX в. Разработана методология, в рамках которой исследуют политический дискурс с помощью дискурс-анализа, прибегая как к критическому его направлению, так и к дескриптивному. При анализе институционального политического дискурса отказываются от изучения медийных его форм. Осуществляют анализ политического дискурса на трех уровнях: семантического наполнения слова, текста и дискурса. Для каждого из них использовали соответствующую дефиницию политического дискурса. Выявлено, что слово как элемент политического дискурса меняет свое семантическое значение в зависимости от политической ситуации. В процессе концептуализации, референции и номинации его наделяют не только специфическим смыслом, но и заранее определенной оценкой того или другого политического явления. На этом основывается осуществляется семантическая конкуренция за значения слова. В институциональном политическом дискурсе существуют две смежные плоскости: профессиональная и общественная. Профессиональная регулирует общественную жизнь, придает ей устоявшимся значениям. В этой сфере специалисты оперируют научными терминами. Концепты, переходя в публичную сферу, теряют профессиональное значение. Они могут становиться словами-символами, обозначающими ценности общности; ключевыми словами, что всплывают в процессе политической борьбы и распространяют сокращенные политические программы партий; словами-лозунгами или клеймом, которые разделяют сообщество на сторонников определенной политической силы и ее врагов. Контролировать сферу политического можно, используя механизмы закона и механизмы неофициального влияния – табу или цензуру. Политический текст как элемент политического дискурса возникает в результате политической коммуникации. При этом на сообщение влияют автор, адресат и контекст. Обстоятельства речи оказываются в тексте жанром. Жанры институционального текста в диссертации разделяют на регулятивные и легитимационные. Про автора политического текста судят, исходя из стиля сообщения, который может быть многословным или лаконичным, акцентировать на негативных эмоциях или положительных, противопоставлять социальные группы и политических субъектов или же объединять их на основании общих признаков. Доказано, что стиль политического сообщения способен определять настроение, с которым текст воспримут в обществе, он свидетельствует о политическом курсе развития сообщества. Адресанты политического текста, общаясь с адресатом, прибегают к инсценировке личной коммуникации, в чем и заключается семантический парадокс. Политического адресата анализируют как

совокупность условий понятности языка сообщения, его лексики и риторики, а также культурных кодов – эти элементы должны совпадать и в адресанта, и адресата, иначе текст окажется не вписан в конкретный политический дискурс. В диссертации указано, что в демократическом институциональном дискурсе управленческий и легитимационные жанры отличаются и выполняют разные функции. Прослежено, что привлечение слов-символов к политическому дискурсу демократией предусматривает семантическую парадоксальность: с одной стороны, эти символы являются требованиями идеального дискурса, к которому стремится любое демократическое сообщество, с другой стороны, реально этих требований демократический дискурс достичь не может, потому что циркулирует в условиях ограничений и неравенства. Выявлены основные признаки демократического политического дискурса: рационализация языка (в противоположность эмоционализации), использование естественного языка, подчинение исключительно официальным механизмам ограничения политического дискурса. Обосновано, что в недемократическом политическом дискурсе пользуются закрученными и непонятными сообщениями, что отражает иерархическую структуру политической реальности. Для этого адресант в недемократическом дискурсе использует неологизмы и иностранные слова, вводит табу и задействует эмоциональную составляющую коллективного сознания. Неотъемлемыми элементами недемократического политического дискурса становятся слова-ярлыки, в нем также отсутствует четкое распределение жанров. Политические сообщения недемократий отличаются от естественного языка общества. Автор выявила также семантический парадокс недемократического дискурса: изолировав себя от дискурсивности, что со временем изменяет значения символов, он не может доминировать в течение длительного времени, хотя именно к этому стремится. Доказано, что дискурс о враге направлен на живые или неживые объекты. В первом случае он превращается в дискурс ненависти, во втором – в дискурс законности. Дискурс о враге часто проникает в дискурс демократии, постулируя необходимость изолироваться от определенных антиценностей, однако именно из-за них может появиться дискурс нетерпимости, что превращает демократический дискурс с элементами дискурса о враге в недемократический.

Ключевые слова: политический дискурс, семантические парадоксы, дискурс о противнике, демократический политический дискурс, недемократический политический дискурс, дискурс-анализ.

SUMMARY

Kryvenko S.-V. O. Semantical paradoxicalness of political discourse (theoretical and methodological analysis). – Manuscript.

A thesis for obtaining the scientific degree of Ph.D in political science by speciality 23.00.01. – A Theory and History of Political Thought. – Lviv National University of Ivan Franko. – Lviv, 2016.

The work is devoted to research of institutional political discourse and its semantic substance. It reveals the history of scientific knowledge about the political discourse. The autor analyzed the functions and semantic structure of word in political discourse, revealed its role in the process of nomination, conceptualization and reference. In the thesis is analyzed the process of semantic competition and mechanisms, which restrict access to political discourse. There are investigated differences between professional and public sphere of using of political concepts. There are uncovered properties of text and its political structure, which includes the message, its sender, recipient and the context. A sender of political text is analyzed as a subject, which defining the style of a message. The addressee of political text is defined as a member of communication, which manifests itself in the political clarity of it for a specific group. In the thesis is developed the scheme of comparison semantic structure of a democratic political institutional discourse and discourse of undemocratic regimes. There is revealed, that the political discourse of the enemy is the basis of non-democratic discourse, and is able to penetrate to the democratic, so that democracy is moving away from its idea. The autor discovered semantic paradoxes of a functioning of political discourses of different regimes.

Keywords: political discourse, semantic paradoxes, discourse about the enemy, the democratic political discourse, undemocratic political discourse, discourse-analysis.

Підписано до друку 01.02.2016. Формат 60×90 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний
Умовн. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Зам. № 02/02.

ТЗОВ «Простір-М»
Свідоцтво ДК № 2167 від 21.04.2005 р.
79000, м. Львів, вул. Чайковського, 8
Тел.: (032) 261-09-05, e-mail: prostir@litech.net

